

บทความวิจัย

การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชน
ตำบลไสไทย อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

Community Dispute Mediation by the Community Justice
Center in Sai Thai Sub-district, Mueang Krabi District, Krabi Province

วันที่รับบทความ (Received) : 14 พฤศจิกายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 19 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 ธันวาคม 2568

วันที่ตีพิมพ์บทความ (Publish an article) : 31 ธันวาคม 2568

วรเทพ หง้าฝ้า ¹

Waratep Ngafa

นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาระบบการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Master's degree student, Master of Arts Program

Department of Justice Development, Faculty of Law, Suratthani Rajabhat University

เลขที่ 272 หมู่ที่ 9 ถนนสุราษฎร์-นาสาร ตำบลขุนทะเล

อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84100

No. 272 Moo 9, Suratthani-Nasan Road, Khunthale Subdistrict,

Mueang District, Suratthani Province 84100

E-mail: warateplove00@gmail.com

¹ ผู้นิพนธ์หลัก (first author)

นิรมล ยินดี ^{2*}

Niramol Yindee

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Associate Professor Dr., Faculty of Law, Suratthani Rajabhat University

เลขที่ 272 หมู่ที่ 9 ถนนสุราษฎร์-นาสาร ตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84100

272 Moo 9, Suratthani-Nasan Road, Khunthale Subdistrict,

Mueang District, Suratthani Province 84100

E-mail: jju5940@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหากระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทย อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน และ 3) เสนอแนวทางในการพัฒนาการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ กฎหมาย นโยบาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการระงับข้อพิพาทและผลกระทบที่เกิดขึ้นในตำบลไสไทย

ผลการศึกษาพบว่า 1) การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทยมีปัญหาสี่ประเด็นหลัก ได้แก่ ปัญหาด้านโครงสร้างและกลไกการดำเนินงานที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่ได้เป็นภารกิจหลัก ปัญหาด้านศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ยที่ขาดความรู้และประสบการณ์ ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจากการขาดการประชาสัมพันธ์ และปัญหาบริบทของตำบลไสไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความขัดแย้งจากการท่องเที่ยว 2) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จประกอบด้วยปัจจัยด้านบุคคล ด้านกระบวนการ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านกฎหมายและนโยบาย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ การพัฒนาศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ยด้วยการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบและการสร้างระบบพี่เลี้ยง การพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ย 5 ขั้นตอนที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น การพัฒนาช่องทางการเข้าถึงบริการที่หลากหลาย การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านเครือข่ายอาสาสมัครยุติธรรม การบูรณาการหลักศาสนาและจารีตประเพณีท้องถิ่น และการพัฒนาระบบฐานข้อมูลและการจัดการสารสนเทศ ทั้งนี้ ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เพื่อรองรับการบูรณาการความหลากหลายทางวัฒนธรรม การไกล่เกลี่ยออนไลน์ และการติดตามผลอย่างเป็นระบบ

² ผู้นิพนธ์ร่วม (co-author)

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author)

คำสำคัญ : การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท; ศูนย์ยุติธรรมชุมชน; ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์; ตำบลไสไทย; การพัฒนาระบบการยุติธรรม

Abstract

This research aims to study 1) the problems in the community dispute mediation process of the Community Justice Center in Sai Thai Sub-district, Mueang Krabi District, Krabi Province 2) Analyze factors affecting success or failure, and propose guidelines for developing community dispute mediation. This qualitative research employs documentary analysis, content analysis, and participant observation methods. Data were collected from academic documents, laws, policies, and research related to community justice centers, including information about dispute resolution processes and their impacts in Sai Thai Sub-district.

The research findings reveal that 1) community dispute mediation at the Sai Thai Sub-district Community Justice Center faces four main problems structural and operational mechanism issues where the Community Justice Center is not a primary mission; mediator capacity problems including lack of knowledge and experience; access to justice issues due to insufficient public relations; and contextual problems in Sai Thai Sub-district relating to cultural diversity and tourism-related conflicts. 2) Success factors include personal factors, procedural factors, socio-cultural factors, and legal and policy factors.

The researcher proposes development guidelines as follows: developing mediator capacity through systematic training and mentoring systems; developing a 5-step mediation process suitable for local contexts; developing diverse service access channels; creating community participation through justice volunteer networks; integrating religious principles and local customs; and developing database and information management systems. Additionally, amendments to the Mediation Act B.E. 2562 should be considered to accommodate cultural diversity integration, online mediation, and systematic follow-up procedures.

Keywords: Dispute Mediation; Community Justice Center; Restorative Justice; Sai Thai Sub-district; Justice Process Development

1. บทนำ

ในสังคมปัจจุบัน ระบบยุติธรรมกระแสหลักถือเป็นกลไกสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อย และบังคับใช้กฎหมาย แต่ด้วยข้อจำกัดของระบบที่มีภาระงานจำนวนมาก ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินคดีและมีต้นทุนสูงต่อภาครัฐและประชาชน ดังนั้น ยุติธรรมชุมชนจึงเข้ามามีบทบาทเสริม โดยช่วยลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาล ลดภาระของเรือนจำและส่งเสริมการแก้ไขข้อพิพาทในระดับชุมชน (อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, 2562)

ระบบยุติธรรมกระแสหลักมีโครงสร้างที่เป็นทางการ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ อัยการ ศาล และเรือนจำ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการดำเนินคดีและตัดสินโทษตามกฎหมาย ในทางกลับกัน ยุติธรรมชุมชนเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการข้อพิพาท โดยอาศัยหลักการของการไกล่เกลี่ย (Mediation) การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution – ADR) และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งช่วยให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดสามารถหาทางออกที่เหมาะสมร่วมกันได้โดยไม่จำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการทางศาล (กาญจนา สุขเกษม, 2562)

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทย อำเภอมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ เป็นหนึ่งในศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรม ตำบลไสไทยเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยประชากรที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม รวมถึงมีทรัพยากรทางธรรมชาติอันเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว (องค์การบริหารส่วนตำบลไสไทย, 2566) ความหลากหลายเหล่านี้ส่งผลให้มีประเด็นข้อพิพาทที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม เช่นกรณีชาวบ้านหมู่ 5 และหมู่ 7 ตำบลไสไทย พิพาทกันเรื่องแนวเขตที่ดินมือเปล่า 12 ไร่ โดยฝ่ายหนึ่งอ้างครอบครองต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2532 ปลุกพืชผลและชุดบ่อเลี้ยงสัตว์ ขณะที่อีกฝ่ายอ้างเป็นเขตป่าสงวนหรือที่สาธารณะ สามารถไกล่เกลี่ยโดยตรวจเอกสารสิทธิ์และเจรจาแบ่งเขตชัดเจนผ่านผู้ไกล่เกลี่ยชุมชน กระบวนการนี้ใช้หลัก ADR (Alternative Dispute Resolution) เพื่อหาทางออกโดยไม่ต้องขึ้นศาล

จากบริบทดังกล่าว การศึกษาการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทยจึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจถึงกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ การศึกษานี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว และแนวทางในการพัฒนาการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาปัญหากระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทย อำเภอมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

2.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทย อำเภอมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

2.3 เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตำบลไสไทย อำเภอมืองกระปี่ จังหวัดกระบี่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ กฎหมาย นโยบาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการระงับข้อพิพาทและผลกระทบที่เกิดขึ้นในตำบลไสไทย รวมทั้งใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทของพื้นที่

เกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสาร

ความเกี่ยวข้อง (Relevance) เอกสารต้องเชื่อมโยงโดยตรงกับประเด็นวิจัย เช่น ข้อพิพาทที่ดินชุมชนในตำบลไสไทย

ความน่าเชื่อถือ (Credibility) เลือกจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น กฎหมาย เอกสารราชการ คำพิพากษาศาล งานวิจัยจากฐานข้อมูล ThaiJO TCI หรือรายงานศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ความทันสมัย (Currency) กำหนดช่วงปี พ.ศ. 2560-2568 เพื่อสะท้อนสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น คดีที่ดินพิพาทล่าสุดในตำบลไสไทย

ขอบเขตการวิจัยครอบคลุมการศึกษากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68 และมาตรา 78 พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ตลอดจนระเบียบและประกาศที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัยใช้ทฤษฎีหลัก 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ทฤษฎีการเจรจาต่อรอง (Negotiation Theory) ทฤษฎีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Theory) และทฤษฎีสัมพันธภาพทางสังคม (Social Relationship Theory) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์และปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบอุปนัย (Inductive Content Analysis) โดยจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และแนวทางการพัฒนา จากนั้นนำมาสังเคราะห์และเชื่อมโยงกับทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเปรียบเทียบกับบริบทของต่างประเทศ

4. การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดในการวิจัย

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เป็นกระบวนการที่ช่วยให้คู่กรณีสามารถหาข้อยุติได้โดยสันติวิธี ลดความจำเป็นในการพึ่งพากระบวนการศาลและลดภาระของระบบยุติธรรมอย่างเป็นทางการ การไกล่เกลี่ยคือกระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยเหลือให้คู่ความเจรจาต่อรองกันได้สำเร็จและบรรลุข้อตกลงร่วมกัน (สรวิศ ลิ้มปริงชี, 2555)

หลักการสำคัญของการไกล่เกลี่ย ประกอบด้วย ความเป็นกลางและเป็นอิสระของผู้ไกล่เกลี่ย ความสมัครใจของคู่กรณี ความลับของข้อมูล การสื่อสารอย่างเปิดเผย ความเป็นธรรมและเสมอภาค และการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2550) วัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ย คือ ลดความขัดแย้ง ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย สร้างข้อตกลงที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม และลดภาระของศาล

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมชุมชน (Community Justice) เป็นการส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน ควบคุมอาชญากรรม จัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ลดและเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2568) ศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีบทบาทหลักในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในชุมชน ให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำทางกฎหมาย เสริมสร้างสมานฉันท์ในชุมชน ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเผยแพร่ความรู้สร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชน (กาญจนา สุขเกษม, 2562) โครงสร้างของศูนย์ยุติธรรมชุมชนประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร เจ้าหน้าที่ศูนย์ และเครือข่ายอาสาสมัครยุติธรรม

4.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) อธิบายว่า ความขัดแย้งเกิดจากการแข่งขันในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก และความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของสิทธิอำนาจ (วชิรวัชร งามละม่อม, 2568) ทฤษฎีนี้ช่วยอธิบายที่มาของข้อพิพาทในชุมชน โดยเฉพาะข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ

ทฤษฎีการเจรจาต่อรอง (Negotiation Theory) อธิบายกระบวนการที่ฝ่ายที่เกี่ยวข้องพยายามหาข้อยุติร่วมกันผ่านการสื่อสารและการต่อรอง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประเด็นในการเจรจา กระบวนการเจรจา กลยุทธ์และยุทธวิธี และผลการเจรจา (สรวิศ ลิ้มปริงชี, 2555) การเจรจาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การเจรจาแบบร่วมมือ (Integrative Negotiation) ที่มุ่งสร้างประโยชน์ร่วมกัน และการเจรจาแบบแข่งขัน (Distributive Negotiation) ที่เป็นการแบ่งสรรผลประโยชน์

ทฤษฎีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Theory) เป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นการเยียวยาและฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่เสียหายจากการกระทำผิด โดยไม่เน้นการลงโทษผู้กระทำผิดเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับการให้โอกาสในการแก้ไขการทำความผิด (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2568) กระบวนการนี้เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน

ทฤษฎีสัมพันธภาพทางสังคม (Social Relationship Theory) เน้นว่าการแก้ไขข้อพิพาทไม่ใช่แค่เรื่องของกฎหมาย แต่ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในชุมชนด้วย เครือญาติและเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งในพื้นที่จึงเป็นกลไกสำคัญในการไกล่เกลี่ย

4.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐธินา ขวณประเสริฐ (2558) ศึกษาปัญหาอุปสรรคของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท พบว่า ปัญหาด้านหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีปัญหามากที่สุด รองลงมา คือ ปัญหาด้านคู่พิพาท กระบวนการไกล่เกลี่ย สถานที่ และเจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ย

ปรารศรีรัตน์ แหกเพ็ง (2566) ศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลสามง่าม พบว่า การไกล่เกลี่ยแบ่งออกเป็นสองรูปแบบ คือ การไกล่เกลี่ยโดยผู้นำท้องถิ่นเป็นคนกลาง และการไกล่เกลี่ยโดยศูนย์ยุติธรรมชุมชน โดยมีปัญหาที่ผู้ไกล่เกลี่ยขาดความรู้และประสบการณ์ คณะกรรมการขาดการมีส่วนร่วม และการประชาสัมพันธ์ยังมีข้อจำกัด

สุรศักดิ์ ศรีสาร (2559) พัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์ โดยใช้หลักการต่าง ๆ เช่น ความพึงพอใจ ความโปร่งใส ความเป็นกลาง การประสานงาน การมีส่วนร่วม เรียกว่า "CPR MODEL"

5. ผลการวิจัย

5.1 ปัญหากระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทย อำเภอมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

พบว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทยมีปัญหาด้านโครงสร้างองค์กร ศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่ได้เป็นภารกิจหลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ขาดการสนับสนุนที่เพียงพอซึ่งสะท้อนถึงความไม่ชัดเจนในการกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ตามทฤษฎีความขัดแย้ง แสดงให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมในเรื่องของอำนาจระหว่างศูนย์ยุติธรรมชุมชนกับหน่วยงานราชการอื่นๆ ส่งผลให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ หน่วยงานราชการและศูนย์ยุติธรรมชุมชนยังขาดการทำงานที่บูรณาการซึ่งกันและกัน และปัญหาด้านศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ย

ตำบลไสไทยมีประชากรที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ซึ่งต้องการการบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักกฎหมายสมัยใหม่ ตามที่สุรชัย ไวยวรรณจิตร (2559) ศึกษาพบว่า การนำหลักกฎหมายสมัยใหม่มาผสมผสานกับหลักศาสนาและจารีตประเพณีท้องถิ่นช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีความยืดหยุ่นและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบปัญหาความขัดแย้งจากการท่องเที่ยว โดยข้อพิพาทระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับผู้ประกอบการรีสอร์ทในเรื่องการใช้ทรัพยากรทางทะเล สะท้อนถึง

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ที่อธิบายว่า ความขัดแย้งเกิดจากการแข่งขันในการเป็นเจ้าของทรัพยากร

5.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

พบว่า ปัจจัยด้านบุคคล ความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยขึ้นอยู่กับทัศนคติของคู่กรณีเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรกริณ ทอดสูงเนิน และอรนนท์ กลั่นทปฺระ (2557) ที่พบว่า ความเคารพและไว้วางใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ยมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถยุติลงได้อย่างรวดเร็ว ตามทฤษฎีการเจรจาต่อรอง หากคู่กรณีมีทัศนคติที่เปิดกว้างและมีทัศนคติที่ดี จะนำไปสู่ผลลัพธ์แบบ Win-Win แต่หากมีทัศนคติที่ไม่ดีจะส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ ซึ่งไม่เป็นไปตามเป้าหมายของการไกล่เกลี่ย สำหรับทักษะและความเป็นกลางของผู้ไกล่เกลี่ย มาตรา 11 และมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 กำหนดหน้าที่และจริยธรรมของผู้ไกล่เกลี่ยไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง อิสระ และยุติธรรม ส่วนปัจจัยด้านกระบวนการไกล่เกลี่ย ความเป็นกลางและความโปร่งใสตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ผู้ไกล่เกลี่ยต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงที่อาจเป็นเหตุอันควรสงสัยถึงความเป็นกลาง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่สอดคล้องกับทฤษฎีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท งานวิจัยของสุรศักดิ์ ศรีสาร (2559) พบว่าการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนจำเป็นต้องใช้หลักการความพึงพอใจ ความโปร่งใส ความเป็นกลาง การประสานงาน การมีส่วนร่วม การประชาสัมพันธ์ การลดขั้นตอน ความเป็นเครือญาติ ความยืดหยุ่น และความรู้ จากการศึกษาเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาพบว่า การไกล่เกลี่ยใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง และมีอัตราความสำเร็จมากกว่า 90% ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของระบบการไกล่เกลี่ย สำหรับตำบลไสไทยควรกำหนดกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนเพื่อไม่ให้กระบวนการล่าช้าเกินสมควร ตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 12(3) ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ส่วนปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมค่านิยมและความเชื่อของชุมชน บริบทของตำบลไสไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามทฤษฎีสัมพันธภาพทางสังคม (Social Relationship Theory) การแก้ไขข้อพิพาทต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในชุมชน เครือญาติและเครือข่ายทางสังคมจึงเป็นกลไกสำคัญในการไกล่เกลี่ย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัศกร ไชยพงษ์ และคณะ (2562) เกี่ยวกับมาตรการของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในสปป.ลาว พบว่าความสำเร็จขึ้นอยู่กับ การสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณี และปัจจัยด้านกฎหมายและนโยบาย แผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2566-2569) กำหนดให้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) เป้าหมายที่ 16 ว่าด้วยการส่งเสริมสังคมที่สงบสุข ยุติธรรม และมีสถาบันที่เข้มแข็งระบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการบริหารศูนย์ยุติธรรมชุมชน พ.ศ. 2562 กำหนดโครงสร้างและภารกิจที่ชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติยังขาดการบูรณาการกับนโยบายอื่น ๆ เช่น แผนพัฒนาจังหวัดกระบี่ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนสู่สังคมน่าอยู่

6. อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาปัญหากระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตำบลไสไทย พบว่า มีปัญหาที่ประเด็นหลัก ทั้งนี้ เพราะศูนย์ยุติธรรมชุมชนขาดการบูรณาการเข้ากับระบบงานหลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขาดการพัฒนาศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ยอย่างเป็นระบบ ขาดการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ และขาดการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการไกล่เกลี่ยได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมชุมชน (Community Justice) ที่เน้นให้ชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการมีส่วนร่วม

ผลจากการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ พบว่าปัจจัยด้านบุคคลมีความสำคัญ ทั้งนี้เพราะการไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความสมัครใจและความไว้วางใจของคู่กรณี ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความเป็นกลางและมีทักษะที่เหมาะสม สอดคล้องกับทฤษฎีการเจรจาต่อรอง (Negotiation Theory) ที่เน้นความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและกลยุทธ์ในการเจรจา

จากการศึกษาพบว่า ผู้ไกล่เกลี่ยขาดความรู้และประสบการณ์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของณัฐนิชา ชวนประเสริฐ (2558) ที่ระบุว่า เจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ยควรมีองค์ความรู้ทักษะในด้านการไกล่เกลี่ยที่มีความเชี่ยวชาญ เมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์ในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ที่กำหนดให้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องผ่านการอบรมตามหลักสูตรที่รับรอง และมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามทฤษฎีการเจรจาต่อรอง (Negotiation Theory) พบว่าผู้ไกล่เกลี่ยจำเป็นต้องมีความสามารถในการจัดการกับองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นกลาง การกำหนดประเด็นในการเจรจา และการพัฒนากลยุทธ์ในการเจรจาต่อรอง ซึ่งต้องอาศัยการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ อีกทั้งพบปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้ถึงศูนย์ยุติธรรมชุมชน สอดคล้องกับผลการศึกษาของพงศ์ธร ธีญญสิริ (2564) ที่พบว่าด้านการไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แสดงให้เห็นว่าประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ซึ่งตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 กำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่ประสงค์จะดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหน้าที่แจ้งให้กระทรวงยุติธรรมทราบ แต่ในทางปฏิบัติยังขาดกลไกในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ทราบอย่างทั่วถึง ซึ่งขัดกับหลักการของสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรม (Right of Access to Justice) ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อีกทั้งยังพบปัญหาบริบทของตำบลไสไทย

การเสนอแนวทางในการพัฒนา พบว่า จำเป็นต้องมีการพัฒนาในหลายมิติอย่างบูรณาการ ทั้งนี้เพราะการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายด้าน ตั้งแต่การพัฒนาศักยภาพบุคลากร กระบวนการ การสร้างการมีส่วนร่วม ไปจนถึงการพัฒนาระบบฐานข้อมูล สอดคล้องกับทฤษฎีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Theory) ที่เน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

7. สรุป

การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลไสไทย อำเภอมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ มีปัญหาที่ประเด็นหลัก คือ โครงสร้างและกลไกการดำเนินงานที่ไม่ชัดเจน ศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ยที่จำกัด การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมขาดประสิทธิภาพ และบริบทของพื้นที่ที่มีความซับซ้อนทางวัฒนธรรมและสังคม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จประกอบด้วยสี่ด้าน คือ ปัจจัยด้านบุคคล (ทัศนคติของคู่กรณีและทักษะของผู้ไกล่เกลี่ย) ปัจจัยด้านกระบวนการ (ความเป็นกลาง ความโปร่งใส ระยะเวลา และการรักษาความลับ) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม (ค่านิยมและความเชื่อของชุมชน) และปัจจัยด้านกฎหมายและนโยบาย (การสนับสนุนจากภาครัฐและการบูรณาการนโยบาย)

แนวทางการพัฒนาการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในชุมชนควรเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ยอย่างเป็นระบบ การปรับปรุงกระบวนการให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น การพัฒนาช่องทางการเข้าถึงบริการ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาระบบฐานข้อมูล นอกจากนี้ ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อรองรับการบูรณาการความหลากหลายทางวัฒนธรรม การไกล่เกลี่ยออนไลน์ และการติดตามผลอย่างเป็นระบบ

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้จะเข้ามาเป็นไกล่เกลี่ยเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรผู้ไกล่เกลี่ยที่รับรองโดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อให้ผู้จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยมีความรู้ความเข้าใจกฎหมาย เทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

2) ควรพัฒนาระบบพี่เลี้ยงโดยผู้ไกล่เกลี่ยที่มีประสบการณ์ทำหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ไกล่เกลี่ยใหม่ตามแนวทางของประเทศญี่ปุ่นที่ผู้พิพากษาทำงานร่วมกับผู้ประนีประนอมที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

3) ควรพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ย 5 ขั้นตอนที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น ประกอบด้วย การเตรียมการก่อนไกล่เกลี่ย กระบวนการไกล่เกลี่ย การเจรจาและหาทางออก การทำข้อตกลง และการติดตามประเมินผล โดยบูรณาการหลัก "ศุลห" (Sulh) สำหรับชาวมุสลิม และหลักธรรมสำหรับชาวพุทธ

4) ควรจัดให้มีช่องทางการเข้าถึงบริการที่หลากหลาย การประสานผ่านผู้นำชุมชน และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวกและทั่วถึง

5) ควรพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน (เป้าหมายอย่างน้อยหมู่บ้านละ 2-3 คน) และจัดกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ เช่น สัปดาห์ยุติธรรมชุมชน เวทีพูดคุยชุมชน และการจัดแสดงนิทรรศการ

6) ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่สามารถบันทึกข้อมูลคดี จำแนกประเภทข้อพิพาท บันทึกผลการดำเนินการ และจัดทำรายงานเพื่อการประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

7) ควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยเพิ่มมาตรา 51 ทวิ ว่าด้วย "การบูรณาการหลักศาสนาและจารีตประเพณีท้องถิ่นในการไกล่เกลี่ย" เพื่อรองรับชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

8) ควรทบทวนว่าด้วย "การไกล่เกลี่ยออนไลน์" เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลหรือไม่สะดวกเดินทางสามารถเข้าถึงบริการได้ง่ายขึ้น ตามแนวทางของประเทศสิงคโปร์

9) ควรให้มีระบบการติดตามผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กำหนดให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยต้องจัดให้มีกระบวนการไกล่เกลี่ยอย่างเป็นระบบ

8.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตำบลไสไทย อำเภอมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในอนาคต ดังนี้

1) ระวังข้อพิพาทในระยะ 3-5 ปี เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการไกล่เกลี่ย ศึกษาประเด็น ได้แก่ การปฏิบัติตามข้อตกลง การกลับมาเกิดข้อพิพาทซ้ำระหว่างคู่กรณีเดิมความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีหลังจากการไกล่เกลี่ยเป็นเวลานานผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความสมานฉันท์ของคู่กรณี

2) การศึกษาผลกระทบต่อชุมชน ศึกษาว่าการมีศูนย์ยุติธรรมชุมชนส่งผลต่อชุมชนอย่างไร โดยพิจารณาอัตราการเกิดข้อพิพาทในชุมชนเพิ่มขึ้นหรือลดลง ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการความขัดแย้งการลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ระบบศาลในพื้นที่

9. กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิรมล ยินดี และรองศาสตราจารย์ ดร.อัศกร ไชยพงษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อมูลในการศึกษา และขอบคุณแหล่งข้อมูลสำคัญ ชุมชนตำบลไสไทย ศูนย์ยุติธรรมชุมชนไสไทย

10. เอกสารอ้างอิง

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2563). *แนวทางการดำเนินงานศูนย์ยุติธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน*. กระทรวงยุติธรรม.

กาญจนา สุขเกษม. (2562). ศูนย์ยุติธรรมชุมชน: แนวทางการพัฒนาการให้บริการทางกฎหมายแก่ประชาชนในท้องถิ่น. *วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 48(2), 45-67.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2550). *การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

จักรกริณ ทอดสูงเนิน และอรนันท์ กลั่นทปฺระ. (2557). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลโคกขาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 40(1).

- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2568). *สรุปคำบรรยายพิเศษ เรื่อง "กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์"*. สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2568, จาก https://www.pokkrongnakhon.com/datacenter/doc_download/banyai.doc
- ณัฐธินิชา ขวนประเสริฐ. (2558). ปัญหาอุปสรรคของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท กรณีศึกษา เจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ยของศูนย์ยุติธรรมชุมชน อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี. *วารสารสหวิทยาการ*.
- พงศ์ธร ธัญญสิริ. (2564). ความรู้ความเข้าใจของประชาชนต่อบทบาทของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวัฒนธรรมของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดน่านร่องกระหวงยุติธรรม. *วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง*, 10(2), 126-146.
- พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562. (2562, 22 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560.
- วชิรวัชร งามละม่อม. (2568). *ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)*. สืบค้นเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://learningofpublic.blogspot.com/2015/09/conflict-theory.html>
- สมชาย พงษ์พันธ์. (2563). บทบาทของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนกับการลดภาระของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในประเทศไทย. *วารสารนิติศาสตร์และกระบวนการยุติธรรม*, 7(1).
- สรวิศ ลิ้มปริงชี. (2555). *การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*. กรุงเทพฯ: สำนักกระงับข้อพิพาทสำนักงานศาลยุติธรรม.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2561). *แผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2561-2565)*. กระทรวงยุติธรรม.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2564). *รายงานการวิจัยการพัฒนาศูนย์ยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการยุติธรรม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลไสไทย. (2566). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570) ตำบลไสไทย อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่*. กระบี่: องค์การบริหารส่วนตำบลไสไทย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลไสไทย. (2568). *ข้อมูลพื้นฐาน*. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://www.saithai.go.th/content/information/2>
- อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. (2562). แนวคิดยุติธรรมชุมชน: ทฤษฎีและการปฏิบัติ. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*, 12(2).
- อัศคร ไชยพงษ์, วชิรวิชญ์ อิทธิธนาศุภวิชญ์ และนิรมล ยินดี. (2562, กันยายน-ธันวาคม). มาตรการของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนให้ประสบความสำเร็จและการนำมาใช้. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*, 12(3).